

ÇOK PARTİLİ DÖNEME GEÇİŞ SÜRECİNDE İSLAMCILIK DÜŞÜNÇESİ: SELAMET DERGİSİ ÖRNEĞİ

Onur KIR*

*Osmangazi Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Lisans Öğrencisi

Öz

Bu çalışmanın konusu, çok partili hayata geçiş sürecinin getirmiş olduğu, görece daha ılımlı bir siyasi iklimde muhafazakâr cemahta oluşmuş olan beklentilerin, birikmiş eksikliklerin talep ve yansımalarını muhafazakâr bir dergi olan *Selamet* dergisi üzerinden okumaya çalışmak olacaktır. Bu beklentiler çeşitlilik göstermekle birlikte ana başlıklarını, okullarda Din eğitimi verilmesi, Din görevlilerini yetiştirecek eğitim müesseseleri ve yükseköğretim içerisinde ilahiyat fakültelerinin kurulması olacaktır. Yaklaşık yirmi beş yıllık pozitivist bir siyasi anlayışın, toplum içerisinde meydana getirmiş olduğu manevi tahribat ile toplumun bu anlayışa karşı gösterdiği tepki ve yansımaları *Selamet* dergisi üzerinden anlatılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Selamet* Dergisi, Ömer Rıza Doğrul, Çok Partili Hayat, Din Eğitimi, Laiklik

Abstract

The main theme of the thesis is to comprehend the expectation, requests of accumulated deficiencies and reflections in conservative communities by means of the transition process to multi-party parliamenter system from the perspective of a conservative journal named *Selamet*. Even though the expectations and request may vary, the main subjects are giving religious education in primary schools, constituting the schooling system which will educate the religious instructors and establishing theology faculties in higher education institutions. Spiritual devastations in society and society's reactions and reflections against a positivist political comprehension ruling approximately for 25 years are stated from the perspective of *Selamet* journal.

Keywords: *Selamet* journal, Ömer Rıza Doğrul, Multi-party System, Religions Education, Secularism

Giriş

İkinci Dünya savaşı sonrasında büyük yıkımlar, büyük kayıplar verilmişti. Alman Nasyonalizminin insanlığı tehdit eden irrasyonel hedefleri, kendisine aynı istikamette hareket edecek ortaklar bulmasını kolaylaştırmıştı. Yaklaşık altı yıl süren savaş sonrasında kırk milyondan fazla insan kaybının yansırı, Avrupa'nın yerle bir olmasına ve yıkıcı bir travma geçirmesine sebebiyet vermişti. Savaşın genel olarak iki cephesi vardı; *Demokratik Cephe ve Revizyonist Cephe*. İkinci Dünya savaşı sonunda dünyada kazanan taraf Demokratik Cephe olmuştu. Türkiye Cumhuriyeti ise seçimini Demokratik Cephe lehinde kullanmıştı. Artık Dünya engellenemez bir değişimin içerisindeydi. Türkiye Cumhuriyetinin de bu değişimin dışında kalması beklenemezdi.

Dünyadaki demokratik rüzgârın tesiri ile değişim kıpırdanmaları başlamıştı. Yaklaşık çeyrek asırlık tek parti yönetimi ve onun muasır medeniyetleri yakalama gayesi içinde; pozitivist bir anlayış hâkim olmuştu. Bu anlayış kalkınma anlamında savaşımlardan çıkmış bir ülkeyi zirai ve sanayi olarak kalkındırmakla birlikte kısa sürede uygulamaya giren inkılapları sayesinde rejimi de sağlamlaştırmıştı. Ancak bu süre zarfında önemli bir konunun üstü korkular ve rejim endişesi ile örtülmüştü. Bu önemli konu din eğitimi ve dinin nüfuz ettiği alanlardı. Aslında rejimin görünürde din ile bir çelişkisi görülmemekteydi. Din yasak değildi ama serbest de değildi. Bu tam olarak; var olan, bir yokluktu. İşte bu çeyrek asırlık buhranlı dönem artık toplumda arazi haller göstermeye başlamış olmakla birlikte değişen, Dünya siyaseti ile demokrasi arayışları

etkisini göstermiş, 1946 yılında yapılan seçim sonunda *Demokrat* Parti 66 sandalye kazanarak muhalefet partisi olarak meclise girmişti.

Çok partili hayata geçişin getirdiği görece serbest ortamın tanıdığı fırsat ile İslami nitelikte bir çizgiye sahip olan *Selamet Dergisi* 23 Mayıs 1947 yılı Cuma günü yayın hayatına *Ömer Rıza Doğrul* önderliğinde başlamıştır. *Selamet Dergisi*, taassuba düşmeden, İslam'ın akla ve bilime yatkın olduğunu, Müslümanların geçmişte insanlık ve bilim için yapmış olduğu çalışmaları, önemli buluşlara nail olmuş olan Müslüman Filozoflar üzerinden tanıtmaya çalışmıştı. Kutsal kitap *Kuran* ayetleri ve Peygamberin Hadisleri içinden aklın ve ilerlemenin önemini vurgulayan açıklamalar yapılarak İslam'ın ilerlemeye ve bilime karşı olmadığını altı ısrarla çizilmiştir. İkinci önemli vurgusu ise; Laikliğin yanlış anlaşıldığını, İnançların laikliğe karşı olmadığını, bizzat inançların korunması ve güçlenmesi anlamında laikliğin var olması gerektiğini ifade ederek iktidarın laiklik kaygısı sebebiyle korktuğu dini anlayışlar içinde onlara yol göstermeye çalışmış, dinsiz bir toplumun ahlaki ve kültürel tehditlerine karşı uyarılar yapmaya çalışmıştır. Dergiyi farklı ve değerli kılan bir diğer özelliği ise İslam'ı yerel bir anlayış içerisine hapsedemeyip, Dünyadaki İslam âlimlerinin yazılarını tefrika ederek, okuyucularını İslam Dünyası hakkında bilgilendirip, fikirlerden ve düşüncelerden haberdar olmasını sağlamıştır. Kendi ülkesinde inanç anlamında yaşanan sıkıntıları dile getirmiştir. Yerel ölçekte kalmayıp evrensel İslam Davalarını an be an yazılarına taşıyarak kitlenin haberdar olmasını sağlamakla nitelikli bir farkındalık oluşmasını tetiklemiştir. Hiç kuşkusuz *Ömer Rıza Doğrul*'un bu başarısı derin entelektüel kimliği, Doğuyu ve Batıyı iyi bilmesi ve uzun yıllardan beri yer yer uluslararası mecralarda yapmış olduğu gazetecilik tecrübesinin bir kazanımıdır.

Selamet Dergisi çok partili hayata geçişte, değişen ve katı laik tutumlarını esnetmeye çalışan iktidarın bu değişimde ilerlemesi gereken veyahut da toplumun beklentileri nezdinde oluşan kamuoyunun dileklerinin iletilmesinde önemli bir vasıta olmuştur. Özellikle din eğitimi ve din adamı yetiştirecek müesseselerin kurulması anlamında kamuoyu adına bir muhalefet partisi gibi çalışmış, toplumun beklentilerini dile getirmekle kalmayıp yol ve yöntemlerini de göstererek salt eleştirinin önüne geçmiştir. *Selamet Dergisi* yayın hayatı içinde iktidarla sert polemiklere girmemiş; yazılarında itidalli yumuşak ve yapıcı bir üslup hâkim olmuştur. *Selamet Dergisi*'nin ilk sayısında *Yolumuz ve Amacımız* adlı makalesinde *Ömer Rıza Doğrul* nasıl bir üslup kullanacağını şöyle ifade etmiştir:

“Selamet-ül-insan fi hıfzı lisan, bizce söz ve fikir hürriyeti budur: dili korumaktır. Ulu orta konuşmak, aklına eseni söylemek, demagojiye sapmak, hürriyet değildir. Hürriyet dili korumak yani söylenmesi gerekenleri söylemek, onu da en güzel tarzda söylemektir. Dost kazanan ve dolayısıyla dava başaran yol bu yoldur.” (Doğrul, 1947)

Nitekim *Selamet Dergisi* yapmış olduğu 105 sayılık neşriyatta ilk sayısında vaat ettiği bu tavrından taviz vermemiş; akılcı, ölçülü ve yapıcı bir dil ile mevcut iktidar ile ters düşmeyip, toplumun vicdanının ve beklentilerinin sesi olmayı başarabilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin çok partili hayata geçişte katı pozitivist

politikaların ve sert yasaların esnetilmesinde kamuoyunun sesi olan *Selamet* Dergisi ve onun baş Muharriri olan Ömer Rıza Doğrul'un yapmış olduğu katkılar azımsanmayacak kadar önemlidir.

1. *Selamet* Dergisinin Yayın Hayatına Girişi: Amacı ve Hedefleri

Çok partili hayata geçişin getirdiği ılımlı siyasi ve toplumsal iklim, CHP'nin kendi içerisindeki demokratikleşmenin vermiş olduğu değişim havası konuşulmasına dahi müsamaha gösterilmeyen konuları, gün yüzüne çıkarmış ve bunlarla yüzleşebilme imkânını tanımıştır. Hayatını İslam Medeniyeti ve İslam'ın meydana getirmiş olduğu güzellikleri anlatmaya, yazılmış olan eserleri tercüme etmeye, İslam âlemindeki değişimleri ve âlimlerini takip etme gayesiyle İslam davalarına adanmış bir ömrü ifa eden Ömer Rıza Doğrul siyasi havanın getirdiği fırsatı kaçırmayacaktı. Manevi açlık içinde kıvranan toplumun ihtiyacını karşılayacak ve onların sesi olacak olan bir neşriyatı *Selamet* Dergisini 23 Mayıs 1947 yılında yayın hayatına soktu. Dergi baş sayfasında kendisini şu ifade ile tanımlıyordu. "*Dini, İlmî, Ahlakî, Siyasî Haftalık Mecmua*" Nitekim de son sayısına kadar bu sloganın sadece bir söz olmadığını somut olarak ortaya koyabilmiştir.

Derginin adı öylesine konulmuş ya da rastgele yapılmış bir tercih değildi. Bilinçli bir tercihin sonucuydu. Ömer Rıza Doğrul bunu şöyle dile getiriyordu. "*Selamet bizim yalnız adımız değil, üstelik yolumuz ve amacımızdır. Selamet bizim şiarımızdır*" (Doğrul, 1947) diye ifade ederek derginin bir nevi mottosunu açıklıyordu. Derginin haftalık döngüsünün Cuma günü olması ve derginin kapağındaki *Selamet* yazısının ardındaki İstanbul silüetinden doğan güneş, derginin İslami bir mahiyet taşıdığını işaret etmektedir. Yazar *Yolumuz ve Amacımız* adını verdiği bu ilk makalesinde *Selamet*'in manasını, derginin muhteviyatını ve amacını gerçekleştirmek için alacağı manevi gücü ve izleyeceği yolu şu sözleriyle açıklıyor:

"Selam, Selamet, İslamiyet, Müsalemet, hep aynı köktendir ve hepsi aynı kökün bütün manalarıyla yüklüdür. Çünkü Selm ve Silm barış demektir. Bu yüzden "Selamet" barış içinde yaşayıp gelişmeyi ifade eder. İslam'ın en belli başlı manalarından biri de insanın maddi ve manevi vazifelerini başarması sayesinde bir taraftan Tanrı ile diğer taraftan Tanrı kullarıyla barış ve güven içerisinde yaşamasıdır. Tanrı ile barış içerisinde yaşamak, ona itaatle, onun kanunlarına inkiyad ile mümkün olur, onun için İslam'ın manası itaat ve inkiyaddır. Allaha itaat ve inkiyad ise en sağlam ve sarsılmaz barışı kurar ve temelleştirir. O barış sayesinde insanlık kemalini bulmanın yollarını keşfeder ve durmadan gelişir. Gelişe gelişe Tanrının "Selam" adını yaşatır. Çünkü Allah'ın bir adı da "Selam"dır. Ve onun bu adı barışın en yüce ve en ulu ifadesidir." (Doğrul, 1947)

İslamiyet'in temelinde barış olduğunu ve bu barışın itaat ve teslimiyet ile ortaya çıktığını, insanlığın güvenliğini temel aldığını ve bu sayede insanlığın kemale ermeye doğru sürekli ilerleyeceğinden bahsederek aslında dergisinin izleyeceği yolu ve izlerken uygulayacağı yöntemi işaret etmektedir. Nitekim dergi basım hayatı içerisinde bu itidalli tavrından ödün vermemiş, var olan ve kronikleşmiş sorunları ifade ederken bile yapıcı bir üslup dairesinde kalmayı ilke edinmiştir. İlmî ve aklî bir yayının çizgisi içinde en çetrefilli konulara temas etmesine karşın bu üslup ve yaklaşım sebebiyle iktidar tarafından bir tehdit olarak görülmemiştir.

Aksine yazıları, kamuoyu vicdanının sesi gibi algılandığından itibar gördüğü ve dikkate alındığı da söylenebilir.

Selamet Dergisi kapak sayfasıyla birlikte 16 sayfadan oluşmaktadır. Kapağında ilk cildi olan 27 sayı içinde (21-24) sayılar hariç içindekiler kısmı bir mihrap içerisinde verilmektedir. 27. Sayısından itibaren ise içindekiler kısmı ikinci sayfaya geçmekle birlikte kapak sayfasında Cami fotoğrafları, İslam Âlimlerinin fotoğrafları, İslam Devlet Başkanlarının fotoğrafları ile meşhur hattatların hatları yer almıştır. *Selamet* Dergisi 68. Sayısında 17 Eylül 1948 de yayımına ara vermiş 69. Sayısı 12 Ocak 1949'da Yeni *Selamet* adıyla yayına girmiştir. Bu başlık altında toplamda 37 sayı neşredilmiştir. 23 Mayıs 1947 yılında başlayan yayın hayatı 3 ay kadar bir ara ile 23 Kasım 1949 yılına kadar toplamda 105¹ sayı yayımlayarak son bulmuştur.

Dergi içeriği ve sunuluşu itibariyle, yaklaşık çeyrek asırlık bir dini yoksunluk içinde kavrulmuş olan toplumu yeniden canlandırmak, bu süreç içerisinde yetişen yeni neslin içindeki bu manevi kuraklığı, eksikliği tamamlamak gayesini ve sorumluluğunu taşımıştır. Güncel meselelerin haricinde *Kurandan İlhamlar*, *Peygamberimizin Dilinden Dersler*, *İslam Tarihinden Sayfalar*, *İlmi Dini Araştırmalar* gibi başlıklar altında okuyucularına bir nevi Dini Eğitim ve Öğretim imkânı sağlamıştır.

Özellikle dert edindiği bu husus hakkında mesuliyet altına girdiği mevzu, okullarda dini eğitim ve dini eğitim verecek elemanları yetiştirecek müesseselerin inşası ile İlahiyat fakültelerinin kurulması yönündeki çabalarını bizzat kendisinin kaleme aldığı başyazılarda sıklıkla dile getirmiş, bu yönde gelen eleştirilere ise *Tetkik ve Tenkid* sayfasından cevap vermiştir. Bu konuda yazmış olduğu yazılar toplum nezdinde değer bulmuş ve kamuoyunun harekete geçmesine sebebiyet vermiştir. Yapıcı ve çözüm odaklı olan yazıları, salt eleştiri dairesinde kalmamakla birlikte siyasi arenada değer bulmuş, bu alanda yaptığı yayınlarla bu kazanımların elde edilmesinde önemli bir yer tutmuştur.

Okuyucularını yerel ölçekte sınırlamamış, *İslam Âleminin Davaları*, *İlim Dünyasında Din*, *Haftanın İslam Şahsiyeti* gibi başlıklar altında dünyada İslam Âleminde olan bitenlerden, önemli İslam Filozoflarının ve eserlerini tefrika ederek okuyucularının ve toplumun evrensel bir bakış açısı kazanmalarını, İslam Devletlerinden ve davalarından haberdar olmalarını sağlamıştır.

Birçok yönüyle donanımlı bir entelektüel olan Ömer Rıza Doğrul yayın hayatına sokmuş olduğu *Selamet* Dergisi ile Türkiye Cumhuriyetinin karşısında olan önemli bir virajı almasında kamuoyunun

¹ *Selamet* dergisi yayın hayatına 23 Mayıs 1947 yılında girmiştir. Yapılan Akademik incelemede derginin 104 sayı olduğunu bunun 23 Mayıs 1947 ile 2 Kasım 1949 arasında yayınlandığı Bkz. Mustafa UZUN, "Ömer Rıza Doğrul", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul, yıl:1994 cilt:09 s.489-492., Bkz. Mine Gün, "Selamet Dergisi'nde Din Siyaset İlişkileri (1947-1949)", Marmara Üniversitesi Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Enstitüsü Sosyoloji ve Antropoloji Anabilim Dalı, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 1999, s.26., Bkz. Vahdettin Işık,(2016) *Türkiye'deki Değişimi İslamcı Dergiler Üzerinden Okumak*, Toplumsal Değişim Sempozyumu: 25-27 Mart 2016- İstanbul: Bildiriler Kitabı içinde, İstanbul, 2016, (s. 411-444)., görülmektedir. Elimde ilk basımları bulunan *Selamet* dergisinin V. Cildine ait ilk sayı olan 23 Mayıs 1949 tarihli 105. Sayı bulunmaktadır. Bu minvalden istikametle *Selamet* Dergisinin toplamda 105(23 Mayıs 1947 – 23 Kasım 1949) sayılık bir yayın yaptığını düzeltmek durumundayım.

dileklerini, itidalli bir üslupla dile getirerek siyasete yardımcı olmuş, uzun zamandır içine kapanmış olan Mütedeyyin topluma bir nefes olmuştur. (Işık, 2016) Bu perspektiften değerlendirecek olursak eğer; *Selamet* siyasi olarak bir muhalefet partisi gibi çalışmış, toplumsal olarak da bir okul görevi görmüştür demek yerinde olacaktır.

2. Dönemin Din ve Laiklik Anlayışına Bakış

Ömer Rıza Doğrul, dönemin üst perdeden tatbik edilen aşırı pozitivist uygulamalarını her daim yazılarında dile getirmiştir. İslam anlayışının skolastik bir zihniyete sahip olmadığını, esasında İslam'ı anlamak istemeyen ve İslam'ı kötülemek isteyen kişilerin skolastik düşünceye hapis olmuş dogmatik fikir dünyası içinde İslam'a yaklaşanlar olduğunu ifade etmiştir. (Doğrul, Skolastik Zihniyet, 1948) Ömer Rıza Doğrul, tüm basım hayatı içerisinde İslam'ın bir akıl dini olduğunu, akla asla aykırı olmadığını gerek Kuran ve Hadis gerekse de İslami kaynaklar ışığında anlatmaya çalışmıştır. Akılın İslam içerisindeki kıymetini yıllar önce okuduğu hikâye ile şöyle izah etmişti;

“Hz. Âdem cennetten çıkarılarak yeryüzüne indirildiği zaman Allah tarafından kendisine Hz. Cibril gönderilmiş, o da Âdeme şunları söylemişti:

Cenabı Hak sana, birini seçmek üzere üç şey gönderdi: Hayâ, Din ve Akıl. Bunlardan birisini seç! Gerisini alıp gideceğim.

Âdem de şöyle demiş:

Yarabbi! Aklı seçiyorum!

Bunun üzerine Cibril hayâ ile dine bakarak haydi gidelim demiş. Fakat hayâ ile din:

Gidemeyiz demişler.

Cibril sormuş: isyan mı ediyorsunuz?

Haşa demiş ve ilave etmişler: Allah bize akıldan ayrılmamayı ferman buyurmuştu! Cibril de tek başına uçup gitmiş...” (Doğrul, Haya, Din ve Akıl, 1947)

İslam'ın ve bizatihi yüce yaratıcı tarafından yaratılan insanı, akıl ile müşerref kılındığını ve akla aykırı bir durum ve hal içerisinde olamayacağını ifade etmiştir.

Türkiye Cumhuriyetinin kurulmasından sonra laikliğe aykırı olan Hilafet ve Meşihatın kaldırıldığını, bunun neticesi olarak da dinin siyasetten uzaklaştırıldığını ve etkisin kalmadığını hakki laikliğin bu vesileyle Türk Milletinin hiçbir itirazı olmadan kabul gördüğünü belirtmiştir. (Doğrul, Hakiki Laikliğe Doğru, 1947) Ancak geçen zaman içerisinde laikliğin yanlış anlaşıldığını, laikliğin tamamen dinden uzaklaşmak olarak toplum içerisinde kabul görmeye zorlanan bir hal aldığını halkın ise çeşitli kaygılar ile içerisinde bulunduğu hali şöyle tarif etmiştir:

“Laiklik kelimesinin ortaya çıkmasından beri bu kelimenin yanlış anlaşılması yüzünden baş gösteren bir acayip hal var ki birçok kimseleri, bilhassa bu memleketin resmi vazifeler deruhte eden evlatlarını, dinlerine olan bağlılıklarını belirtmekten alıkoymakta, hatta bunlar dinlerine karşı olan bağlılıklarını gösterdikleri takdirde laikliğe aykırı bir harekette bulunmuş olacaklarını sanarak bu bağlılığı açıklamaktan korkmaktadırlar. Mesela bir Vali, Cuma veya bayram namazlarına iştirak için hasret çektiği halde Cuma veya bayram namazına iştirak ederse laikliğe uymamış bir harekette bulunmuş olacağını ve bu hareketin hükümet nazarında mimlenmesine sebebiyet vereceğini sanarak ruhunun bu isteğini baskı altında tutmayı tercih ediyor ve bu yüzden ıstırap çekiyor.”
(Doğrul, Hakiki Laikliğe Doğru, 1947)

Hakikatte olan laikliğin bu olmadığını, insanın aynı zamanda laik ve dindar olabileceğini, dünyaya laikliği armağan etmiş olan Fransa’da Devlet başkanının Hz. İsa’nın doğum günü olan Hristiyan inancına ait bir törene katılabildiğini ifade ediyordu. Diğer laik Devletlerde de inancın toplum üzerinde laiklik üzerinden bir baskısı olmadığına dikkat çekmeye ve kamuoyu oluşturmaya çalışmıştır. (Doğrul, Hakiki Laikliğe Doğru, 1947) Ancak geçen zaman içerisinde vicdan terbiyesinin eksikliği ile toplumun dinden uzakta yaşaması toplum içerisinde ahlaki zayıflıklara ve cemiyet hayatının zor bir hal almasına sebebiyet vermiş, açılan bu toplumsal yaranın ise hakiki laikliğin inşası ile topluma dini ve vicdani terbiyeyi vermekle mümkün olabileceğinin altını çizmiştir. (Doğrul, Hakiki Laikliğe Doğru, 1947) Laikliğe aykırı olan müesseselerin ilga edildiğini ve bunun toplum içinde bir tereddüt yaşamadan kabul gördüğü, Türk’ün dini ile bir ahenk oluşturduğunu ve bu oluşan ahengi bozacak hiçbir unsur kalmadığı için okullarda dini ve vicdani terbiyeyi vermenin laikliğe aykırı olmayacağını ısrarla dile getirmiştir. (Doğrul, Hakiki Laikliğe Doğru, 1947)

2.1. Cumhuriyet Halk Partisi’nin Yeni Oluşan Siyasi Atmosfere Yaklaşımı

Ömer Rıza Doğrul, CHP’nin yapmış olduğu Türk inkılabının, dünyadaki diğer inkılaplar nezdinde daha kansız ve insani olduğunu, ancak bazı yanlış telakilerin sonucunda toplumda zuhur eden maneviyat eksikliğinden vücut bulmuş olan buhranı yine CHP’nin düzeltebileceğini, çocuklarımıza dini eğitim almalarını sağlayarak, tarihi bir hizmete daha dâhil olacağını önemini vurgulamıştır. (Doğrul, Hakiki Laikliğe Doğru, 1947) Dönemin önemli gazetelerinden *Cumhuriyetin* sahibi ve başmuharriri olan Nadir Nadi, cumhuriyetin din terbiyesi konusundaki yapması gerekenleri şöyle ifade ediyor:

“Saltanatı yıkıp Medreseleri lağvettiğimiz zaman her içtimai aksiyonda görüldüğü gibi din müesseselerine karşı bazı reaksiyonlar olmadı diyemeyiz. İslam geleneklerine ve ibadete bağlı kalmak hoş görülüyor gibi bir hava esiyordu ortada. Bununla beraber birçok milletleri allak bullak eden ifrat hareketlerinden bizde hiçbir eser görülmedi. Yalnız şu oldu ki, din müesseseleri başıboş kaldı. Çocuklarına Tanrısal bir terbiye vermek isteyen Müslüman ana baba, ne yapacağını kime başvuracağını bilmez oldu. Din rehberlerinin sayısı azala azala köyler imamsız, camiler müezzinsiz kalmaya başladı.”

Şimdi inkılapların artık tamamıyla yerleşmiş sayıldığı bir devirde yaşıyoruz. Cumhuriyet kurulu yirmi beş yıl olmuş, o zaman çocuk olanlar bugün kocamaya yüz tutmuştur. İsteyen vatandaşlara dini bir terbiye verilmesi, onların manevi ihtiyaçlarının giderilmesi için gerekli bir teşkilata ihtiyaç vardır. Bizde batılı devletlerde olduğu gibi bağımsız bir din müessesesi bulunmadığından böyle bir teşkilatın kurulmasına yardım etmek vazifesi de devlete düşüyor demektir. Kendi haline bırakıldığı takdirde ortalığı bir takım mezhep ve tarikatların kaplaması ve sosyal bütünlüğümüzü rahatsız etmesi ihtimalleri baş gösterecektir. Bu itibarla laiklik esaslarından katiyen ayrılmamak şartıyla halk çoğunluğunun temayülleri göz önünde tutularak bu yolda başarılı neticeler elde edilebileceğini düşünüyoruz.” (Nadi, 1948)

Bu rahatsızlıkların toplumun farklı kesimlerinde yüksek sesle dillendirilmelerinden sonra hükümet de bu hususta arayışlar içerisine girmiş bir süreliğine laikliğe de bir zeval gelmemesi adına Milli Eğitim Bakanlığında izin almak koşulu ile özel din öğretimine imkân tanıyacak bir beyanname yayımlanmıştı. Ancak bunun meydana getireceği birtakım infiallere dikkat çekme gayesiyle Burhan Felek şunları dile getirmiştir:

“Hususi din müesseseleri açacak olanların bunu bedava yapmayacakları muhakkaktır. Şu halde para ile din dersi alacak kudrette olanların çocukları Müslümanlığı öğrenecek, asıl göz önünde bulundurulması lazım gelen büyük kitlenin yani fakir tabakanın çocukları bu vicdan terbiyesinden mahrum kalacaklardır. Bu ise cemiyet için zararlıdır. Vicdan bakımından mütecanis olmayan fertlerin kurdukları cemiyetin manevi kuvveti ebrulu olur.” (Felek, Din Öğretimi Hakkında , 1947)

Böylesi bir eğitimin halkın tümünün dâhil olabilmesi ve aynı zamanda ehil kimseler tarafından yapılması için Milli Eğitim Bakanlığı tarafından okullarda verilmesini talep etmekle birlikte bu tasarı hayat bulmamış talep eden kesim nazarında da ilgiye mahzar olmamıştır.

Toplumun entelektüel kesimi ve siyasiler, artık dini eğitimin gerekliliği dillendirmeye başlamış, buradan cesaretle gerek basın neşriyatı gerekse halk, dini eğitim ve dini alanlardaki ihtiyaçlarını yüksek sesle dile getirmeye başlamıştı. Bu konuda yayın hayatına başladığı andan itibaren farkındalık oluşturmaya çalışan *Selamet* Dergisi ve başmuharriri Ömer Rıza Doğrul yapılanın laiklik ile alakalı olmadığını yapılan hesabın başka olduğunu şöyle izah ediyordu:

“Bunların tuttıkları yol, laiklik değil, dini unutturmak siyaseti idi. Bunlara göre memleketin muhtaç olduğu ilmi, dini müesseseler ortadan kaldırılır ve bunların yerini tutacak müesseseler kurulmazsa, er geç bu millette Müslüman olduğunu unutturur ve o zaman da mesele kendiliğinden halledilmiş olurdu. Yani bunlar laik değil, apaçık dinsizler ve bütün hedefleri dini unutturmak yoluyla dinsizliği yaymaktı. Bunlar hala şimdiki durumdan ayrılmamak icap ettiğini ileri sürmekle siyasetin hala anlaşılmamış olduğunu sanıyor ve bunu hala müdafaa etmeğe uğraşıyorlar. Hâlbuki unutturmak siyasetinin herhangi bir millete dinini unutturduğu tarih boyunca görülmemiştir. Bir milletin unutmayacağı bir şey varsa dinidir ve daha mühimi bir milletin uğrunda her eziyete göğüs gereceği,

her fedakârlığı göze alacağı bir müessese varsa, bilhassa dini olduğudur. Dini unutturmak siyasetine karşı Türk milleti durmadan mukavemet etmiş ve bu siyasetin kofluğunu ve boşluğunu anlatmak için her şeyi yapmıştır.

Bugün gurur ile ilan edeceğimiz bir hakikat memleketimizde dini unutturmak cereyanının tamamıyla iflas etmiş olduğudur ve artık bu cereyanın tekrar hortlamasına imkân bulamadığıdır.” (Doğrul, Dini Unutturmak Siyaseti Artık Tamamıyla İflas Etmiştir, 1947)

Ancak Ömer Rıza Doğrul, bu hesabı yapanları muğlak bir genelleme ile ifade ediyor. Üslubu biraz sert bir yazı gibi görülse de mutlak huzuru bozmak isteyen art niyetli bir güç tarafından adı konulmadan flu bir şekilde işaret ediliyordu. Artık toplum geri dönülemeyecek olan bir değişimin arifesindeydi. Tüm bu olanlar karşısında CHP yaklaşan yedinci kurultayı için yeni bir tüzük hazırlığına başlamış, toplumun içinde arızı bir hal almış olan din eğitimi ve müesseseleri tartışılmaya ve konuşulmaya başlanmıştı. Bu görüşmeler sırasında dışarıya sızan bazı maddeler ile alakalı olarak *Selamet* Dergisi birtakım uyarılarda bulunmayı ihmal etmemiştir.

“Halkçılık: Halkçılık partimize adını veren bir vasfımızdır. Halktan olmakla, halkı sevmekle ve halk için çalışmakla övünürüz. Halkın faydasını her faydanın üzerinde tutarız. Partimiz bütün yurttaşların kanun önünde eşitliğini kabul eder. Hiçbir ferde, hiçbir aileye, hiçbir sınıfa, hiçbir cemaate üstünlük tanımaz. Şahıs sınıf ve zümre tahakkümleriyle savaşmayı vazife biliriz. Türkiye Cumhuriyeti haklı meydana getiren çeşitli sosyal gruplar, millet bütünü yaratır. Partimiz bunların karşılıklı faydalarını, memleketin yüksek esasına göre ahenkleştirmeye çalışır. Topluluğun olduğu kadar, kişinin varlığını tanıyan partimiz, milletimizin kişi ve topluluk değerlerinin denkleşmesi için de gelişmesini ister.” (Doğrul, Halk Partisinin Din Siyaseti, 1947)

Kurultay öncesinde taslak olan Halkçılık maddesini *Selamet* Dergisi şöyle okumuştur:

“Bu maddeye göre Halk Partisi, halkın ta kendisidir ve onun halktan hiçbir ayrısı, gayrısı yoktur. Kendisi halktandır ve halktan olmakla, halkı sevmekle, halk için çalışmakla övünür. Halkın haliyle hâllenmiş ve halka hizmeti, halkın seviyesini yükseltmeyi, halkı faydalandırmayı ve hoşnut etmeyi baş ülkü edinmiştir.” (Doğrul, Halk Partisinin Din Siyaseti, 1947)

Kurultayın taslak olan laiklik maddesi ise şu şekilde izah edilmişti:

“ Laiklik: Partimiz, dinle Devlet ve siyaset işlerini birbirinden ayrı tutar. Din anlayışı vicdan işi olduğundan her türlü taarruzdan korunmuştur. Kanunların izin verdiği çerçevede yaptığı ibadetlerden dolayı hiçbir vatandaşa karışamaz. Partimiz, milli dil ve kültürü diyanet yollarıyla yabancı dil ve kültürler etkilerine karşı korumasını Türk milletinin bugün ve geleceği için gerekli sayar.” (Doğrul, Halk Partisinin Din Siyaseti, 1947)

Selamet Dergisi bu maddeye oldukça yüksek perdeden tepki vermiş bu yabancı dil ve kültür kısmına vurgu yaparak şu soruları soruyordu:

“Yabancı dil ve kültürün etkilerinden maksat ne? Türkün İslamcılığını Türkleştirmek mi? Fakat Türkün, İslamcılığı kendi kendine Türkleşeceği kadar Türkleşmiştir ve Türkleşmekle kalmamıştır, bu damgayı İslamlığın bütününe de basmıştır.” (Doğrul, Halk Partisinin Din Siyaseti, 1947)

Taslakta olan bu laiklik maddesi kurultayın yapılmasından sonraki kesinleşmiş olan tüzükte bu haliyle yer almamıştır.² Bunda *Selamet* Dergisinin oluşturduğu kamuoyunun bir etkisinin olduğunu kesin olarak söylenemese de daha itidalli bir hal almış olmasında kamuoyunun etkisi olduğu yadsınamaz.

Selamet Dergisi CHP'nin halk için neden samimi gelmediğini ve yer alamadığını şu sözlerle ifade etmiştir:

“Türk İslamdır ve İslamcıdır, Türk, İslamlığı ve İslamcılığı o derece benimsemiş ve bunlar onun vicdanında o derece yer etmiştir ki Türk'e yaklaşmanın ve Türkü anlamının çaresi onun vicdanına girmek ve onun vicdanını yaşamaktır. Halk Partisi bunu yapmadığı ve yapamadığı için Türkün ruhuna girememiş ve bu yüzden Türk efkârı ammesinin mütemadi darbeleriyle karşılaşmıştır.” (Doğrul, Halk Partisinin Din Siyaseti, 1947)

Halk Partisinin, halka ne kadar uzak olduğunu kendisini halktan uzakta ve yüksekte olan bir izolasyona maruz bırakmış, bundan dolayı da gerek *Serbest Fırka* ve *Demokrat Parti* gibi ikinci bir partinin ortaya çıkışıyla halkın darbesine maruz kalmaktan kaçamamıştır. (Doğrul, Halk Partisinin Din Siyaseti, 1947) Ancak Halk Partisi tüm bu olanlar karşısında halkın ruhuna ve vicdanına girmek gibi bir çabası ve gayesi de olmamıştır. Kendisinin toplumun istek ve ihtiyaçlarına cevap vermekten uzak, kendi aldığı kararları topluma tatbik etmesinin meydana getirmiş olduğu rahatsızlığı ise toplum, artık sesli olarak çok partili hayatında meydana getirmiş olduğu demokrasi havası içinde dile getirmektedirler.

2.2. Tedrisatta Din Eğitimi Eksikliğinin Toplumun Üstündeki Yansımaları

Cumhuriyetin ilanını, halifeliğin kaldırılması izlemiş ve Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı Devletinin, iki önemli ağırlığından kurtulmuştu. Ancak muasır devletler seviyesine ulaşmak için değişmesi gereken çok fazla alan vardı. Cumhuriyetin ilk yıllarında ardı ardına girilen inkılaplar bir yandan modernleşme gayesi içermektedirken diğer yandan rejimin güçlenmesini, tehditlerin bertaraf edilmesini ve Cumhuriyet Türkiye'si insan modelini inşa etmeye çalışmaktaydı. Ancak tüm yapılan bu yenilik hareketleri içerisinde en çok korkulan ve temas etmekten imtina edilen dini alanlar olmuştur. Diyanet İşleri Başkanlığı altında kısıtlı bir hizmet yapılmaktaydı. Kurumun elindeki insan gücü 1933'te yapılan üniversite reformu ile bu alandaki kıymetli hocaların da sistemin dışında kalmasına ve din adamı yetiştirecek müesseselerin de zaman

² 1947 Kurultayında kabul edilmiş tüzükteki laiklik maddesi şöyledir: *“Partimiz Devlet idaresinde bütün kanunların nizamların ve usullerin, muasır medeniyette, ilim ve fenlerin temin ettiği esas ve şekillere ve dünya ihtiyaçlarına göre yapılmasını tatbik edilmesini din fikirlerinin devlet ve dünya işlerinden ve siyasetten ayrı tutulmasını milletimizin her yönden ilerleyip yükselmesine başlıca muvaffakiyet amili görülür. Din anlayışı vicdan işi olduğundan her türlü taarruzdan ve müdahaleden masundur. Hiçbir vatandaşa kanunların menetmediği ibadet ve ayinden dolayı karışılmaz.”* Haliyle kabul edilmiş olup yukarıda bahsi geçen madde kurultayın ikinci birleşiminde konuşulmuş, karara varılan haline ise kurultayın sekizinci birleşimde son halini almıştır. Bkz. Türkiye Büyük Millet Meclisi, (Çevrimiçi), www.tbmm.gov.tr. 08.Nisan 2018.

içerisinde silinmesine, bunun tabii bir sonucu olarak dinin sadece aile içerisinde alınan bir eğitim olarak kalması sonucunu doğurmuştu.

Bu atmosferde geçen zaman içerisinde inkılapların din müesseselerini ihmal etmesiyle manevi alandaki boşluklar artık toplumsal arızaların gözle görünür bir hal almasına ve din eğitimin öneminin anlaşılmasına imkân vermiştir. (Sever, 1947) toplumun sosyal buhranlarının temelinde din ve ahlak noksanlığının önemli, etkili ve tetikleyici bir yer tuttuğunu artık bilinmektedir. (Sever, 1947) Ancak işin sosyolojik tesirlerinin yanında, günlük yaşamın üzerinde meydana getirmiş olduğu eksiklikler artık telafi edilemeyecek raddeye gelmişti. Gelinek noktası şöyle aktarıyorlardı:

“Biz bundan 25 sene evveline gelinceye kadar mekteplerinde din tedrisatı yapan, hatta daha yakın zamana kadar imam hatip gibi cami hademesi yetiştirir mektepleri olan memlekettik. Ne oldu nasıl oldu. Tafsile lüzum görmeden bugünkü duruma geldik. Bu gün 20-25 yaşlarındaki çocuklar eğer evlerinde anaları babaları öğretmediyse Peygamberin adını bilmez. İslam dininin direklerini sayamaz. Bu gençler mazurdurlar. Çünkü elde bunları öğretecek sarıh açık yazılmış kitaplarda yoktur.

Bu böyle olurken, camilerimizdeki imam, hatip ve müezzinlerde birer birer öldüğü ve arkada da stok bulunmadığı için bazı yerlerde, hatta İstanbul’a yakın kazalarda imamlık hatiplikle alakası olmayan kimseleri camiler imamsız kalmaları diye tayin etmek zorunda kalıyoruz. Gün gelecek ki cenaze namazı kıldırarak kimse bulunmayabilecektir.” (Felek, 1948)

Asırlarca din terbiyesi aynı zamanda milli terbiyenin de belirleyicisi olmuştu. (Din Terbiyesi Milli Terbiye , 1948) Bu şekilde toplum içinde bir nizam oluşmaktaydı. Ancak bu nizam kalkınca ve yerleri doldurulmayınca vatandaşlar kendilerine kolaylık sağlayan tercihlere yöneldiler. (Din Terbiyesi Milli Terbiye , 1948) Adnan Adıvar (6 Ağustos 1948) Cumhuriyet gazetesinde kaleme aldığı *“Din ve Laiklik”* adlı yazısında; toplumda yaşanan manevi bunalımı, yürüyüşü sırasında kulak misafiri olduğu diyalog: *“Bu akşam Kadir gecesi, kafayı bir iyi tütsüleyeceğim”* üzerinden şöyle ifade ediyor;

“Mübarek gece mefhumunu bilecek bir yaşta bulunan bu efendinin o sözleri işittiğim zaman böyle sözlerin yaşça daha gençler ağızından çıkmayacağını düşündüm; çünkü onlar arasında mübarek gece mefhumunu bilenler yoktur. Mübarek geceyi bilip onu istihza mevzuu yapmak yahut mübarek gece mefhumunu hiç bilmemek, acaba hangisi laiklik şanına daha uygundur? Yoksa her ikisinin de laiklik denilen nesne ile bir alakası var mıdır? Yok mudur? İşte mesele buradadır.” (Adıvar, 1948)

Uzun zamandır uygulanan politikalar, laiklik çatısı altında sunulan pozitivist öğretiler toplumda manevi alanda büyük bir boşluk meydana getirdiği gibi ahlaki zayıflıkların da ortaya çıkmasına sebep olmuştu. Dönemin aydınları dinin tamamen tasfiye edildiği bir laiklik sistemin dünyaya laikliği armağan eden ülkelerde bile olmadığını ısrarla telaffuz ediyorlardı. Hamdullah Suphi Tanrıöver ise; bizim kadim tarihimizin laiklikle karşıt olmadığını Osmanlı Padişahlarının ilerlemeyi önemseydiğini, eğitim noktasında sadece

medrese ile yetinmeyip zamanın gereksinimlerini karşılayacak okullar açtıklarını. Kanunlardaki yetersizliği gördüklerinde ise dışarıdan alınan kanunları kendilerine iktibas ettiklerini, bu anlayışların olmasından dolayı ise bizim bu laikliği rahat bir şekilde kabul ettiğimiz altını çizerek var olması gereken hakiki laikliğin bu olmadığını birçok platformdan dile getiriyordu. (Tanrıöver, 1947)

Ömer Rıza Doğrul, *Selametin* her sayısında bu husustaki veryansınları aktarıyor ciddi bir kamuoyu vicdanı oluşturuyordu. Bu konunun zaruri bir hal aldığını CHP de anlamakta ve kendi içerisinde sesli düşünmeye başlamaktaydı. Toplumun kaynama noktasına geldiğini fark eden CHP içindeki milletvekillerin Nihat Erim ve Tahsin Banguoğlu *Ulus* Gazetesi köşelerinden yazdıklarını yazılarda bu durumu “*Zaruri ve Uzun bir İhmal*” olarak telaffuz ediyorlardı. (Doğrul, 1948) Toplumun her kesiminden benzer kanaatler sesli olarak telaffuz edilmeye başlanmıştı. *Tasvir* Gazetesi Baş Muharriri Cihad Baban var olan durumun bir kasıt olmadığını ancak amacının dışına çıkıldığını söyle izah etmekteydi;

“Hâlbuki ne Türk milleti, ne de Türk Hükümeti din aleyhtarı değildir. Her inkılapta olduğu gibi, bir zamanlar taassubu baltalarken bazı lüzumsuz ve vicdan üzerine tazyik yapan münferit hareketler olmamış değildir, fakat artık vatandaşların dini ve felsefi kanaatleri bizim için müdahaleden masun olmuştur. Öyle zannediyoruz ki Laisizmin manası, yani bu ana fikir iyi anlaşılmağa ve anlatılmaya muhtaçtır.” (Baban, 1948)

Meselenin temelindeki hatanın laiklik olmadığını, aslında tüm sorunun laikliğin yanlış yorumlanmasından meydana geldiğini seküler kesimde dâhil olmakla birlikte ortak bir veryansın olarak dile getiriliyordu. Cumhuriyetin dini alanda yapılmış her inkılabına karşı bir tepki içinde olmadıklarını bilakis bu inkılapların kolay kabul görmesini Ömer Rıza Doğrul söyle dile getiriyordu;

“İnkılabın din ile alakalı tarafları bu memlekette en fazla sükûnetle karşılanan taraflarıdır.

Medreseyi kapatmak mı? Bu karşı bir kimse ses çıkarmamıştır. Tarikatları ilga etmek mi? Bu bütün Türk milletini hoşnut etmiştir. Hilafeti kaldırmak mı? Buda Türk milletini ancak memnun etmiştir. Şapka giymek mi? Buna karşı gelenler de hiç sayılacak derecede azdılar. O halde nedir?

Bu memleket halkı, müspet kafalı insanlardır. Yıkmayı anlarlar. Fakat yapmayı daha iyi anlarlar. Onun için medrese kapandığı zaman daha iyi bir müessesenin kurulmasını bekledi. Daha aydın, daha modern, daha faydalı müesseselerin milletin din öğretimi ihtiyacını sağlayacağını sandı. Çünkü medrese bir ilim kaynağı idi, bir ihtiyacı karşılamaktaydı. Fakat tarikat öyle değildi. Onun için tarikatların kaldırılması mukabilinde hiçbir şey istemedi ve bu atalet ocaklarının ortadan kalkmasını memnurlukla karşıladı. Hilafete gelince, zaten dini bir müessese değil, tamamıyla siyasi bir müessese idi. Saltanatı, Türk milletinin umumi isteğiyle kaldırdıktan sonra hilafeti bırakmak saltanatın bir parçasını zorla yaşatmak demektir. Hatta onu saltanatla birlikte ilga etmek gerekti. Fesi atıp şapkayı kabul etmekse tamamıyla içtimai bir hadiseydi ve dinle alakası yoktu. Şapka giymek istemeyenler itiyatlarını değiştirmek istemeyenlerdi. Bunların hepsi topumuzun bildiği

hakikatlerdir ve bütün bunların içinde din öğretimini yirmi beş sene geciktirmeyi gerektirecek hiçbir ciddi sebep yoktur. Bilakis din öğretimini yenilemek suretiyle bir sürü fenalıklara mani olur ve inkılabın daha süratle yerleşmesini kolaylaştırır, belki birçok vatandaşın sapmalarını ve karşı gelmelerini önlerdi.” (Doğrul, Zaruri ve Uzun Bir İhmal, 1948)

Gelinen noktayı nazarda artık cin şişeden çıkmıştı. Toplumun her kesiminden dini alanlara ait olan bir eksikliğin sesi yükselmekteydi. Toplum yirmi beş yıldır yaşamış olduğu maneviyatsız iklimden dolayı zehirlenme emareleri göstermeye başlamış ve entelijansiya tarafından bu zaruretin çözümü adına fikirler ortaya konmaya başlanmıştı. Artık önüne set çekilemeyecek bir değişimin ayak seslerinin yankılandığı bir sahnenin perdesi aralanmıştı.

2.3. Din Eğitimi ve Din Adamı Yetiştirecek Müesseselerin Kurulması Yönünde atılan Adımlar

CHP yedinci kurultayından sonra gerçekleştirdiği tüzük değişikliği ile toplumun sükûneti ve sosyal barışı adına, dini alan tanımını devletin alanından insanın alanına doğru genişlemesine daha müsamahakâr bakmaktaydı. Artık konuşulan konular yetişecek olan bu din adamlarının nitelikleri ve bunları yetiştirecek olan kurumların pedagojik ve eğitim alt yapılarını içeriyordu. CHP Milletvekili ve ayrıca Üniversite hocası olan Nihat Erim yetişecek olan din adamını şöyle ifade ediyordu:

“Din işleriyle meşgul olacak din adamlarımızı yirminci asrın kültür ve medeniyet âleminin bütün imkânlarıyla teçhiz etmeliyiz. Yani yüksek din adamlarımızı, bilginlerimizi üniversitemize bağlı enstitülerde veya ilahiyat kürsülerinde yetiştirmeliyiz. Sonra bunları mukayeseli din tetkikleri yapmak, diğer dinlerin devletle ve dünya işleriyle ne surette münasebette bulduklarını yerinde görmek üzere muhtelif laik batı memleketlerine göndermeliyiz. İlk teşebbüste yetiştirilecek 20-30 genç ve tamamen yirminci asır fen teknik ve felsefesiyle zihinleri terbiye görmüş gerçek din bilginlerine Türk cemiyetinin din meselelerine korkmadan emanet edebiliriz. Bunlar memleketimize lazım olan din kitaplarını, din adamlarını, din telkin ve tedrisat metotlarını tespit ederler. Devlette laiklik prensibi çerçevesinde kalmakla beraber, cemiyetin nizamını alakadar eden bu işte tabiatıyla kontrolünü eksik etmez. İşte ben din meselesini bu yönlü halletme taraftarıyım.” (Doğrul, Kurultayda Din Davası, 1947)

Bir yıl öncesine kadar konuşulmasına bile tahammül edilemeyen konuları bizzat Halk Partisinin yetkin adamları dile getirmekle kalmıyor, çözüm için önerilerle toplumda kamuoyu yoklamaları yapıyordu. Çok partili hayatın getirmiş olduğu demokratik hava içerisinde toplum için yıkıcı tesirler oluşturmuş olan bir dogma aşılmaya başlanmaktaydı. Tüm bu beklentiler artık, kelimelerden ziyade somut bir şeyler ortaya koymayı bekliyordu. Bu beklenti içerisinde CHP içerisinde bir grup Milletvekili toplumdaki dini ve manevi eksikleri gidermeyi amaçlayan bir kanun tasarısı hazırlayıp TBMM'ye sundular. Selamet dergisinin de tarihi bir karar diye sunduğu kanunu önemi dolayısıyla olduğu gibi paylaşmayı önemli buluyorum:

“İlişik gerekçedeki mucip sebepler gereğince Diyanet İşleri Başkanlığının İmam, Hatip, Vaiz ve Yüksek din mektepleri açmasına yetkili olmasına.

Vakıflar umum müdürlüğü tarafından idare edilen İmam, Hatip ve Vaiz gibi hayrat hademelerinin Diyanet İşleri Başkanlığına devredilmesine dair ilişik kanun tasarısı teklifimizle gerekçesini saygılarımızla takdim ediyoruz.

Madde 1: DİB, İmam, Hatip, Vaiz ve yüksek din âlimleri yetiştirmek üzere meslek mektepleri ve kurslar açmağa yetkilidir.

Madde 2: Vakıflar Umum Müdürlüğüne bağlı bilumum İmam, Hatip ve Vaiz gibi cami hademeleri, bütün kadro ve tahsilatıyla, DİB devredilmiştir. Evkaf gelirlerinden bunlara ayrılan para her yıl vakıflar umum müdürlüğüne DİB ödenir.

Madde 3: Birinci ve ikinci maddelerde adı geçen mektep ve kurslara imam, hatip, vaiz ve hayrat hademesinin ihtiyaca göre tayini ve kadroların tanzimi idaresi DİB yapar.

Madde 4: Birinci maddede zikredilen mekteplerin masrafları umumi bütçeden temin edilir.

Madde 5: DİB sözü geçen mekteplerin idaresini ikmal için teberru ve iane almağa mezundur.

Muvakkat Madde: Birinci ve ikinci maddelerde sözü geçen mekteplerin ihtiyaca göre tespit ve idaresi şekille imam, hatip ve vaiz kurslarıyla hayrat hademesinin her birinin tayin idarelerine, teberru ve iane almak hususlarına ait nizamnameler DİB ile bir sene zarfında hazırlanacaktır.

Madde 6: Bu kanunu Başbakan ve Maliye Bakanı yürütür.

Madde 7: Bu kanun neşri tarihinden yürürlüğe girer.

Gerekçe: Teklif eylediğimiz kanun tasarısının birinci maddesi imam, hatip, vaiz ve yüksek din âlimi yetiştirmek için mektepler açmakla DİB görevlendirilmiştir. Bu müesseselere olan ihtiyaç 24 sene evvel takrir edilmiş ve 430 sayılı Tevhidi Tedrisat Kanunu ile temin olunmuş ve yürütülmesi Milli Eğitim Bakanlığına bırakılmıştır. MEB bu mektepleri açamamış ve 24 seneden beri bu dini vazifeleri salahiyyetle ifa edecek bir kimse yetişmemiştir. Eski vazifedarlar ise gittikçe ortadan çekildiğinden yerleri boş kalmış veya ehliyyetsiz ellere geçmiştir. Bu vaziyetin neticesi olarak da bir taraftan şahsi ahkâmı diniyesiyle tenvir edilemeyen ve onu layığı ile ifa edemeyen halkımız, manevi ıstırap içinde kalmış, diğer taraftan memleketin ötesinde berisinde tarikat namına bir takım hurafeler türemiş ve muzır akideler yol almıştır. İşte gün geçtikçe artmakta olan bu hallerin varacağı sonu düşünülerek bu müesseselerin biran evvel açılmasını zaruret olarak görmekteyiz. Kaldı ki Tevhidi Tedrisat Kanunu ile bu işin MEB verilmiş olması çok gayri tabiidir. Diyanet işleriyle meşgul bir idare varken laik olan devletimizin muasır kültür işlerini yürütmeğe ayrılmış bir şubenin dini işlere vazifeli kılınması kadar gayritabii bir vaziyet olamaz. MEB 27 sene içinde kendine tevdi edilmiş olan bu vazifeyi ifa edememiş olması müsemmadan ziyade bu gayri tabiliğe hamledilmelidir. Vakıflar Umum Müdürlüğüne bağlı

imam, hatip ve diğer hademeyi hayratın kadroları ve tahsilatıyla beraber DİB devredilmesini ifa eden ikinci maddenin mucip sebebine gelince bir şahsı bir vazifeye tayin eden makam o vazifenin gereği gibi ifa edilip edilemediğini salahiyyetle teftiş ve murakabe edecek salahiyyeti hiçbir unsura teşkilata malik değildir. Hâlbuki bu işleri teftiş ve murakabe edecek salahiyyetli anasırı bütün DİB vardır. Böyle olmasına rağmen imam, hatip ve hademeyi hayrat Evkaf İdaresi tarafından tayin ve idare edilmektedir ki, bunun hiçbir surette uygun görülmeceği açıktır. Bu sebeptendir ki, bu vazife sahiplerinin Evkaftaki kadro ve tahsilatlarıyla beraber DİB devredilmesi lazım ve zaruri görmekteyiz. Yukarıda söylendiği vecihle imam, hatip ve din âlimi yetiştirmek işlerine evvelce Tevhidi Tedrisat Kanunu ile Milli Eğitim bakanlığı tanzif edilmiş olmasına göre bunun masrafları umumi bütçeden verilmesi kabul edilmiş demektir. DİB devredildiği suretle bu vazife hükümetin bir şubesinden diğer şubesine nakledilmiş demek olduğundan lazım gelen tahsisatında devredilmesi icap eyleyeceği tabiidir. Yalnız bütçemizin vaziyeti nazarı dikkate alınarak teberru ve iane kabul etmek suretiyle verilecek tahsisatı takviye etmeği yerinde buluruz. Dördüncü madde bu lüzum ve düşünceye göre konulmuştur.

İmzalar: Fatih Gökmen (Konya), Hamdi Şarlan (Ordu), Osman Ağan (Urfa), Suphi Bedir (Hatay), Mahmut Nedim Zapçı (Malatya), İhsan Özgü (Ankara), Arif Özdemir (Bitlis), Barı Dedeoğlu (Muş), Mehmet Furtun (Ordu), Rifat Güllü (Isparta), Dr. Niyazi Çitakoğlu (Çanakkale), Osman Ocak (Diyarbakır), Abdülkadir Kalav (Mardin), Mustafa Fehmi Gerçeker (Bursa), Muzaffer Koçan (Van), Sinan Tekelioğlu (Seyhan), Mustafa Arpacı (Elazığ), Ali Rıza Arı (İstanbul), Ziya Orbay (Kastamonu), Mahmut Tan (Tunceli)” (Doğrul, Tarihi Bir Takrir, 1948)

Bu kanun teklifinin gerekçesinde ifade edildiği üzere MEB üzerine düşen görevi layığıyla yerine getirmemiştir. Yaklaşık 25 yıl önce kanunlaşan Tevhidi Tedrisat Kanunu üzerine dini ve manevi alanlara hiç temaruz etmediğini, ancak bu kurumun bütçesinin hükümet eliyle verildiğini ve dini eğitim içinde bakanlığın dâhiline bıraktığını ancak bakanlığın toplumun manevi ihtiyacına yönelik hiçbir girişimde bulunmadığını açıkça ortaya koymaktadır. Laiklik ile devletin varlığını özdeşleştiren CHP için, bu yeni adımları atmak geçmiş göz önüne alındığında kolay değildi. Yaşamış oldukları bu ikilemi dönemin önemli laik tandanslı gazetesi olan *Ulus* şöyle dile açıklıyordu:

“...Ancak okullarda din dersi okutulması ve dini meslek okulları açılması konusunda kesin karara varmak o kadar kolay değildir. Bu mevzuda hemen MEB tabi olan tanzim ve murakabe yetkisini, laiklik prensibimizle ve halkımızın ihtiyaçlarına uygun uygun bir şekilde ayarlama zaruretiyle karşılarız. İşte hükümet bu ihtiyaç ve düşüncenin şevkiyle CHP Meclis grubundan bu işi etraflıca inceleyecek ve hal çarelerini gösterecek bir komisyon seçilmesini istemiştir.

CHP Meclis grubunun ayırdı komisyon çalışmalarına başlanmıştır. Henüz kesin bir karar varılmamış olmakla beraber, bu çalışmaların çok faydalı neticeler sağlayacağına emin bulunuyoruz. Okullarda din dersleri okutulması ve dini meslek okulları açılması işinde asıl dikkat edilecek nokta, yukarıda

belirtildiği gibi laiklik prensibimizin her türlü halden masun kalmasıdır. Bu masuniyeti de hükümet, MEB tanzim ve kontrolü ile temin edebilecektir. Buna göre en kestirme yol, din derslerinin mutlaka ihtiyari olmasıdır. Hele yüksek din adamları yetiştirmek üzere ilahiyat fakültelerinin açılması tamamıyla muhtar üniversitelerimizin bu lüzum ve ihtiyacı duyarak kendiliğinden karar vermelerine bağlı kalmaktadır. CHP Meclis Grubu Komisyonun bu konuyu aydınlatacak prensip kararını ilgi ile beklemekteyiz.” (Doğrul, Din Öğretimi Hakkında , 1948)

Bu durum karşısında CHP bu konu özelinde çeşitli komisyonlarda çalışmalarına devam ediyordu. Toplumun manevi alanlarda ki yoksulluğunu gidermek ve bunu eğitim safhasında uygulamak bu zamana kadar bu hususta harekete geçmemiş olan MEB bünyesinde ve kontrolünde vatandaşlarına pedagojik evrelere uygun eğitim ve kitaplar hazırlamak istemekteydi. Tüm bu düşünsel faaliyetler artık tarihi bir anın yaşanmasıyla somut bir hale dönüşmek üzereydi. Cumhuriyet kurulduğundan bu yana ilk defa olmak üzere MEB tarafından hazırlanmış olan *Müslüman Çocuğun Kitabı* adlı eseri bastırılmış ve ilkokullarda okutma kararı almıştı. Cumhuriyet Halk partisi büyük bir korkuyu yenmenin eşiğindeyken, vatandaşların büyük bir hasretin, özlemin kavuşmanın heyecanını Ömer Rıza Doğrul şu duygularla kaleme alıyordu:

“Yirmi beş yıldır din öğretimine hasret çekiyoruz. Bu hasret çeken gönüllerimiz, yoksullaşa yoksullaşa çöllere benzedi ve kuraklıktan can verecek hale geldi. Sabrımız kararımız çak çak olmuştu. Acaba bu hasreti çeke çeke can verip gideceğiz de, gözlerimiz arkada mı kalacak? Diyorduk. Acaba içimiz kuruya kuruya, kalplerimiz katılaşa katılaşa tanrının bütün rahmetinden mahrum mu olacağız diye, sızlanıyorduk. Yirmi beş yıl süren susuzluk kuraklık bu!..

Vicdanların en son kaynakları da tükenmek... Ve ruhların en son ümitleri sönmek üzere... ye’sin zifiri karanlığı yoksul ve kısır çölün bütün ufuklarını kaplıyor ve en son ışıklar sönyüyor. Bu sönüşü yirmi beş sene süren bir gece takip ediyor. Uzun mu uzun üzücümü üzücü fakat nihayet yirmi beş sene ve o kadar...

Çünkü yirmi beş yıl süren korkunç hasreti, yeni uğurlu ve göz kamaştırıcı bir doğuşun ilk müjdesi takip etmiştir. Bu müjde Milli Eğitim Bakanlığının bu hafta neşretmiş olduğu “Müslüman Çocuğun Kitabı” tır. Milli Eğitim Bakanlığı Cumhuriyet tarihinde ilk defa olarak bu mahiyette bir eser neşretmekte ve bu eseri Türk çocuğunun eline sunmaktadır.

Biz, bu hadiseyi yeni ve uğurlu bir doğuşun, iman ve fazilet aydınlığının yeniden doğuşunun çok hayırlı müjdecisi sayıyor ve bu yüzden memleketi, Milli Eğitim Bakanlığını, bu yeni doğuş devrini açmak şerefini kazanan Milli Eğitim Bakanı Sayın Şemsettin Sırer’i tebrik etmek istiyoruz.” (Doğrul, Yirmi Beş Yıllık Hasretten Sonra, 1948)

Yaşanılmış olan yoksunluk ve hasretin ne dereceye varmış olduğunu, yazılmış olan bir kitabın ilkokullarda okutulacak olmasının meydana getirmiş olduğu sevinç ve mutluluğu yoğun duygu ve şükür halini gördükçe toplumun nasıl bir cendereye sıkışmış olduğu hissedilmektedir. Cumhuriyetin ilk yıllarından buyana sirayet

eden irtica korkusu yüzüncü yılına yaklaşırken de dillerden düşmeyen bir gulyabani gibi belirli durumlarda ortaya çıkmakta zaman zaman korkular tazelenmektedir.

Aşılması yaklaşık olarak yirmi beş yıl sürecek olan bir eşik aşılmış bazı korkuların üzerine gidilerek hakikatler ile yüzleşmeye başlanılmıştı. Toplum çeyrek asırdır yağmur yağmayan toprak gibi çölleşmiş, yağmurun yağmasıyla birlikte suya olan özlemi kat be kat artmıştı. İlkokullarda okutulmaya başlanan bu kitabın peşine Diyanet İşleri Başkanlığından bizzat başkan Ahmet Hamdi Akseki'nin elinden çıkan ve 8-9, 9-12, 12-15, 15-17, yaş aralıklarına hitap edecek olan dört ciltlik *Yavrularımıza Din Dersleri* adını taşıyan bir kitap basılmıştı. (Pırtar, 1948) Devletin gerek kurumları gerekse entelektüelleri yeni oluşan bu siyasi atmosferin serbestisi içinde toplumun yıllardır beklediği manevi açlığı doyurmaya yönelik hamleler yapmaya, yapılan bu hareketler ise toplumda karşılık bulmaya başlıyor, Cumhuriyet en büyük korkusuyla yüzleşme imkânı buluyordu.

2.3.1. İmam Hatip ve İlahiyat Fakültesinin Kurulması

Cumhuriyet Halk Partisi, din eğitimi ve din adamı yetiştirecek müesseselerin inşasına müteakip kurmuş olduğu komisyon aylardan beri çalışmalarına devam etmekteydi. Yaklaşık yirmi beş yıl sonrasında yapılması planlanan bu reform Cumhuriyet Türkiye'sinin kurucu unsurları için pek kolay değildi. Cumhuriyeti kuran siyasi irade İmparatorluğunun yıkılmasını, hurafeler içine hapsolmuş, taassubun hâkim olduğunu akıldan uzak ehil olmayan din adamlarının ellerinde yok olduğunu bilmekteydi. Bu sebeple kurulan Cumhuriyetin varlığının korunması anlamında en yetkin gücü laiklik olarak görüyorlardı. Bu sebeple laikliğe bir zarar gelmesini, rejimin varlığına tehdit olarak tanımladıklarından, kısıtlı bir alan içerisine hapsolmaktan öteye gidemiyorlardı. Ancak gelinen nokta-ı nazardan bakıldığında da mevcut halin getirmiş olduğu sosyal buhranda Cumhuriyetin bekası açıdan tehlike sinyalleri vermekteydi. Hükümet din eğitimi işini öteden beri geldiği gibi yine devletin kontrolü altında yapılmasını arzu etmekteydi, batıda olan haliyle dini cemiyetler bulunmadığından böyle bir yaklaşımın meydana getireceği tehlikelerin de farkındaydılar, ancak devletin din eğitimi üstlenmesinde en fazla önem verdikleri laiklik ilkesi ile çakışması ve zarar vermesi bağlamında CHP'ni düşündürmekteydi. (Fındıkoğlu, 1948) Çalışmalarına ara vermeden devam eden komisyon 21 Mayıs 1948 tarihinde, *"Milli Eğitim Bakanlığına bağlı kurslar açılması ve buraya ortaokul mezunlarından askerliklerini yapmış kimseler alınması suretiyle memleket ihtiyacını karşılamak üzere din hizmetlerini göreceк elemanların yetiştirilmesi prensibinin tespitini teklif eden önerge çoğunlukla kabul edildi."* (Doğrul, İmam Hatip Kursları İslam İlahiyat Fakültesi Hakkında , 1948) 25 Mayıs 1948 tarihinde, Sivas Milletvekili Şemsettin Günaltay başkanlığındaki komisyonun yapmış olduğu çalışmaların sonucunda; *"Din öğretim işini incelemek için kurulmuş olan parti komisyonu raporunun; yüksek din bilginleri ile müftü ve vaizleri yetiştirmek üzere üniversite bünyesi içinde bir İslam ilahiyat fakültesi kurulmasının münasip ve muvafık olacağına dair bulunan üçüncü maddesi birçok hatiplerin mütalaalarından sonra oya konarak kabul olundu."* (Doğrul, İmam Hatip Kursları İslam İlahiyat Fakültesi Hakkında , 1948) Böylece CHP uzun zamandır kamuoyunun beklemiş

olduğu üç önemli noktaya(ilkokulda din dersi, imam-hatip din hizmetleri, İlahiyat Fakülteleri) yönelik olarak adımlar atmış bulunmaktaydı.

Tabuların belirli ölçüde yıkılmaya başlanıldığı bu siyasi atmosfer içerisinde TBMM’nde muhalefet eden kanat, din eğitimi için bu kadar geç kalınmış olmanın bir zaruret değil bilinçli bir tercihin mahsulü olduğunu ifade ederek hükümeti bazı açıklamalar yapmaya zorluyorlardı. Bu ruh hali içerisinde dönemin Milli Eğitim Bakanı Tahsin Banguoğlu şu açıklamalar ile cevap veriyordu:

“Bu okullar 1924 tarihinden itibaren açılmıştır. İstanbul Üniversitesinde bir ilahiyat fakültesi ve memleketin muhtelif yerlerinde imam-hatip mektepleri açılmıştır. Bu mektepler Cumhuriyet Hükümetleri tarafından kapatılmamıştır. Kapanmıştır... Bu müesseselerin niçin ve ne zaman kapandığını tespit ettim. 1924-25 yılında açılan İlahiyat Fakültesinin 284 öğrencisi vardı. Bu talebe 1926-27 yıllarında 167’ye 1927-28 yıllarında 53’e 1929-30 yıllarında 35’e 1932-33 yıllarında ise 20’ye düşmüştür. 1933 yılında üniversitede yeni teşkilat yapıldığından İlahiyat Fakültesi “İslam İlimleri Tetkik Enstitüsü” şeklinde ifrağ edilmiştir.1941 yılında hocası ve talebesi kalmadığından kapanmıştır.

1924 yılında dört sınıflı İmam ve Hatip Mektepleri açılmıştır. Bunların sayısı evvela 29 olduğu halde 1925’de 26’ya 1926’da 20’ye 1927’de 2’ye düşmüş 1930 senesine kadar devam etmiştir.” (Doğrul, Din Öğretimi, İmam-Hatip Kursları ve İlahiyat Fakültesi, 1949)

Tahsin Banguoğlu’nun yapmış olduğu açıklamada, fakülte ve okulların talep görmemesi sebebiyle zaman içinde kıymetini kaybetmesi üzerine kapanmış olduğunu, hiçbir Cumhuriyet Hükümetinin bunları kasti olarak kapatmadıklarını ifade etmektedir. Lakin burada bizzat kendisinin paylaşmış olduğu istatistikler durumu ortaya koymaktadır. Cumhuriyetin kendini oturttuğu ana felsefi düşünce *Pozitivizm* olmuştur. *Pozitivist* düşünce de maneviyat olmayıp var olan tek peygamberlik bilim peygamberliği olarak tanımlanmıştır. *Pozitivizm* ana hedefi düşünceyi din tandansından kurtarmak ve onu saf bilimin rasyonel kollarına teslim etmektir. Bunu laiklik ilkesi ile birleştirmiş olan Cumhuriyet direk olarak dini kurumları kapatmamış olsa da, bu kurumları bütçeden gerekli ölçüde desteklemeyip çalışanları refah seviyesinin altında tutarak cazibesi yitirmesine, düşün sistemi içinde ise, batıl geri, cahil bir hurafe içerisine hapsederek sosyal alandan tasfiyesine sebep olacak izolasyona maruz bırakmıştır. (Doğrul, Dini Meslek Erbabının Yaşama Hakkını Korumak İcap Eder, 1949) Özellikle 1933 üniversite reformu sonrasında neredeyse hiçbir dini eğitim veren kurum kalmamış zaman içerisinde gittikçe sayıları azalan hocalar ise bu reform ile üniversiteden uzaklaştırılmıştır. Bu dönemin üniversite hocası olan Ziyaeddin Fahrettin Fındıkoğlu yapısını şöyle ifade etmektedir;

“İnkılap 1924-34 arasında memleket kültürüne çok şey kazandırmış olan, beslendiği ve devam ettiği takdirde daha çok şeyler vadedecek mahiyette bulunan bu müessese ile ne kadar iftihar etse azdır. Fakat yazık ki aynı inkılap, ileriye atılmayı geriden alınacak kuvvetlerle mümkün gören maarif

politikasında sakat ve kim tarafından yapıldığı meçhul gereklilik için Amerika'daki benzerlerinin metotlarıyla çalışan bu müesseseyi kapattı.” (Fındıkoğlu, 1948)

Hakikat Banguoğlu'nun ifade etmiş olduğu perspektifte yer almış olsaydı, neredeyse bir neslin büyümesine fırsat verecek bir zaman geçtikten sonra toplum böylesi bir talebi ihtiyaç mukabilinden istemez, bu kurumlar tarihin sayfalarında nostaljik bir mazi olarak kalırdı.

Bu tartışmaların devam ederken önemli bir hükümet değişikliği gerçekleşti. Hasan Saka hükümeti istifasını verdi. Yerine muhafazakâr kesimlerin sevdiği Şemsettin Günaltay 13 Ocak 1949 tarihinde hükümeti kurdu. Bu değişim *Selamet* Dergisinde de önemli ölçüde değer görüp övgüyle karşılandı. Dergi görevi devralan Başbakanı şöyle tanımlıyordu; *“Şemsettin Günaltay, her şeyden önce Türkçü, Milliyetçi ve Türk milletine inanan, Türkün her işi başaracağına, her müşkülü yeneceğine en sağlam imanı taşıyan geniş kafalı, derin kavrayışlı yüksek ilhamlı ve derin bilgili bir Türk çocuğudur.”* (Doğrul, Yeni Başbakanımız Şemsettin Günaltay , 1949) Sözleriyle görevi alan Başbakana methiyeler diziyordu. Ancak bu sevgi sadece ilmine ve şahsiyetine karşı duyulan bir sevgiden de öte beklentileri karşılamaya yönelik olarak beliren ihtiyaçtan vücut bulmuş bir ifade şekli olduğunu şu sözler karşılıyordu; *“Rahmetli Akif, onun kalbinde kahramanlık sezmişti. Umarız ki Şemsettin Günaltay bu kahramanlığın bütününü bilhassa Başbakanlığı devresinde gösterir.”* (Doğrul, Yeni Başbakanımız Şemsettin Günaltay , 1949) Belirterek içerisinde oldukları beklentileri işaret etmekteydiler. Bu beklenti sadece kamuoyundan kaynaklanmıyordu. Böylesi hassas bir sürecin içerisinden geçilirken bu hassas sürece hâkim olan birinin Başbakanlığa getirilmesini tesadüfi bir anlayış ile açıklayamayız. Nitekim Başbakan TBMM de yapmış olduğu konuşma ile içerisinden geçilmekte olduğu bu hassas sürecin nasıl değerlendirileceğini ifade edecek olan şu açıklamayı yapıyordu:

“Arkadaşlar, laik bir devletin laik meclisinde, hiçbir dinin esası hakkında hiçbir ferdin konuşmaya hakkı yoktur. Biz burada din kurucu heyet değiliz. Devlet siyasi, içtimai, idari, iktisadi ve kültürel esaslarını ve milletin müdafaa vasıflarını düşünmekle mükellefiz (Bravo sesleri). Her dinin esası üzerine konuşma o dinin ilim adamlarına aittir (Bravo sesleri). Bizim kuracağımız İlahiyat Fakültesinden yetişecek gençler memleketin ihtiyacı ne ise ona göre bir vechе verirler. Biz burada bu meselelerde asla konuşma hakkına haiz değiliz (Bravo sesleri, alkış). Binaenaleyh bu mesele kapanmıştır. Yalnız Diyanet İşleri Başkanının cevap vereceği mevzu üzerine mesul hükümet reisi sıfatıyla ben cevap vereceğim: Bizim memlekette her fikir hürdür. Hür olan bir memlekette yaşayan insanların akidelerine tecavüz etmek hiçbir vatandaşın hakkı değildir. Herkes kendi kanaatiyle kalır. Biz falan mezhebin adamıdır veya filan dine mensuptur diye kimse üzerine bir hüküm yürütemeyiz, kendisini niçin bu inanıştasın diye mesul tutamayız (Bravo sesleri). Eğer umumi ahengi bozacak, memleketin fertleri arasında düşmanlık yaratacak şekilde bir yol alırsa vaziyet sosyal bir mahiyet aldığı için buna derhal müdahale ederiz. Buda memleketin asayişini temin bakımındandır.” (Doğrul, Büyük Millet Meclisinde Geçen Müzakereler, Başbakan Din İhtisasına Saygı İstedi, 1949)

Mecliste yapılan müzakereler sonucunda 3 Mayıs 1949 yılında Ankara Üniversitesinde İlahiyat fakültesinin kurulmasına yönelik kanun tasarısı kabul edildi. Mecliste kanun tasarısı sırasında görüş alanların konuşmalarını tarihi önemine binaenaleyh şu şekildeydi:

“İsmail Hakkı Baltacıoğlu:

İlahiyat Fakültesinin kurulmasının bir zaruret olduğunu ifade ettikten sonra, inkılaptan beri ikinci defa açılacak olan bu fakültenin aynı hatalarla kurulmamasını, müspet ilimle meşgul olması gerektiğini ve böyle bir fakültenin kurulmasının mahşeri vicdanı tatmin zaruretinden geldiğine temas ederek tasarı lehinde konuşmuştur.

Emin Soysal:

Geçmiş yüzyıllarda devam eden ilim, din, mektep, medrese mücadelelerine dikkat çekerek bunların tekrarına asla imkân yaratılmamasına itina edileceğinden emin olduğunu ve mazideki acıların yaraların henüz silinmediğini söyledikten sonra ilmi hüviyeti içinde İlahiyat fakültesinin kurulmasına taraftar olduğunu söylemiştir.

Ahmet Remzi Yüreğir:

Bendeniz inkılap partisinin bir mebusu olarak vakit vakit bu konu üzerine konuşan ve diğer endişeler ihzar eden bir arkadaşınız sıfatıyla ve iftihar ederek inkılap partisinin bu teşebbüsünü takdirle anar ve tebrik ederim.

Milli Eğitim Bakanı Tahsin Banguoğlu:

Bir ilahiyat fakültesinin kuruluşunda düşündüğümüz en esaslı nokta şudur arkadaşlar: bugün üniversitemiz camiası içerisinde ki bir ilim camiasıdır. Kurmak istediğimiz bu müessese Atatürk inkılabının bizi ulaştırdığı yeni medeni ve içtimai hayatın şartlarıyla mütenasip ve yeni cemiyetimizin hüviyetine layık bir müessese olacaktır. Zaten bunun içindir ki, bütün garp memleketlerinde ve yeni yeni bazı şark memleketlerinde olduğu gibi bizde ilahiyat bilgisi veren müesseseyi üniversite camiası içine kurmayı düşünmekteyiz. Bu düşünce haddi zatında bazı arkadaşlarımızın endişelerine cevap verecek mahiyettedir. Biz memleketimizde eski medrese tarzındaki tedrisatı yeniden canlandırmak ve onun yetiştirdiği tarzdaki adamları yetiştirmek düşüncesinde değiliz. Bundan kati olarak içtinap kararındayız. Mektep ve medrese yüzyıl müddetle tazimattan buyana yan yana çalışmalar ve memleketimizde iki türlü zihniyete sahip insan yetiştirmiştir. Bu iki türlü zihniyet sahibi insan bir asır boyunca süren dâhili bir zihniyet mücadelesi içinde yuvarlanmıştır. Tesisine teşebbüs ettiğimiz ilahiyat fakültesi bu zihniyette çalışacak bir müessese olmayacaktır. Memleketimizi münevverlerimizi yeniden bir zihniyet mücadelesine asla düşürmek karanında değiliz. Bu ilmi camia içerisinde teşekkül edecek bu müessesesinin yetiştireceği yüksek din adamları sivil asker bütün münevverlerimize aynı zihniyette aynı emelde insanlar olacaktır. Buna kuruluşunda dikkat ettiğimiz gibi, müessesenin işleyişinde de daima devam edeceğiz. Milli eğitim Bakanlarımız bu işin başında bu

cihetten daima nıgheban olacaklardır. Bu itibarla ilahiyat fakültesi müspet bir ilmi camia içerisinde kurulacak ve bazı irticai hareketlere cesaret vermek şöyle dursun, onları menetmek, onları selp etmek ve onları yok etmek fonksiyonunu icra edecektir. Tanzimat'tan buyana kurulmuş bütün ilim müesseselerimiz gibi ilahiyat fakültesi de bir meşale olacaktır ve hurafeciler bu meşaleden yarasalar gibi kaçacaktır. İlimden bu memlekete hiçbir zaman zarar gelmemiştir. Yeniden bir ilim meşalesi yakıyoruz bu meşaleden de ancak fayda hâsıl olacaktır. Ancak ışık aydınlık hâsıl olacaktır. İlahiyat fakültesi kurulması arzusu memleketçe muhtelif parti gruplarınca izhar edilmiş yüksek heyetinizce benimsenmiş bir fikirdir. Bu arzuya uyarak ilk defa Ankara Üniversitemiz bir ilahiyat fakültesi açma kararını almıştır.” (Doğrul, Ankara Üniversitesinde İlahiyat Fakültesinin Kurulmasına Dair Olan Kanun Tasarısı Kabul Olundu, 1949)

Bu tarihi karar ile CHP kısa bir zaman zarfında toplumun beklentilerine cevap vermiş düşünce olan dilekleri somut bir hale getirip halka mal etmiştir.

3. Sonuç

İkinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan yeni dünya düzeni içinde dünya siyasetinin yeniden konumlanması, iç dinamiklerin değişim temelli baskıları sonucunda Türkiye Cumhuriyeti çok partili bir siyasi anlayışa yönelik olan demokratik adımlarını atmaya başlamıştı. Bu siyasi iklimin getirmiş olduğu ılımlı hava, Cumhuriyetin kurulmasından bu zamana artarak sirayet eden tartışılması güç konuların ele alınmasına imkân tanımıştır. Bu konuların en mühimi ise Laik Türkiye'nin girmekte çok tereddüt ettiği, toplum için ise ihtiyacı artık ötelenemeyecek dinin gerektirdiği inanç alanların, işlevsel bir hal alabilmesi yönünde atılacak adımlar olmuştur.

Ömer Rıza Doğrul, böyle bir fırsatı görmezden gelmemiştir. Tüm entelektüel birikimi ile ömrünü adadığı İslam Dini adına toplumun bu manada yaşamış olduğu manevi susuzluğu gidermekle kalmayıp, mütedeyyin kamuoyunun sesi ve savunucusu olacak olan *Selamet Dergisinin* yayın hayatında yer almasını sağlamıştı. Selamet dergisi kendisini “ dini, ilmi, ahlaki ve siyasi” bir anlayış içerisinde tanımlamıştır. Bu anlayıştan hareket ederek toplum içerisinde yaklaşık olarak çeyrek asırlık bir süre içerisinde yaşanan manevi eksikliğin meydana getirdiği tahribatı onarmak ve İslam'ın hakikatini topluma aktarmak adına, dergi dini eğitim anlamında evrensel değerler çerçevesinde dini akaidi barındıran yayınlar yapmıştır. İslam'ın yerel ölçekte savunuculuğunu yapmamış, evrensel bir İslami rol benimseyerek dünyadaki İslam devletlerinin davalarını müdahil olup kendi kamuoyunu da var olan gelişmeler hakkında da bilgilendirmeler yapmıştır. Derginin sayfalarından toplumda kangren hali almış sorunları dile getirmiş, sayfalar üzerinden okuyucuya kendi düşünce ve taleplerini aktarmalarına fırsat vermiştir. Önemli İslam âlimleri ile İslam'ın tarihi seyrinde dünya bilimi adına yapmış olduğu katkılara yer vererek İslam'ın bir akıl dini olduğunu ve taassubun içine hapis edilemeyecek kadar ilerici bir anlayışa sahip olduğunu belgeleriyle aktarmıştır. Uzun zamandır hâkim olan aşağılık duygusunun aşılması adına önemli bir önyargının düşünsel kırılmasına imkân sağlamıştır.

Selamet Dergisi, iktidar partisine yönelik sergilemiş olduğu yaklaşım, itidalli bir dil ile barışçı, çözüme yönelik olarak yapıcı bir üslupla yayın hayatı boyunca değişmeden devam etmiştir. Bu üslupla derginin sahip olduğu ilmi derinlik birleşince kısa zamanda toplumun ilgisini celp etmekle kalmayıp siyasi mecrada ise dikkate alınmasını sağlamıştır. Özellikle Cumhuriyet Halk Partisinin yedinci olağan kurultayı sırasında dini alanlarda yapılacak tüm reformlar yakinen takip edilmiş, derginin sayfalarından kamuoyu bilgilendirilmesi yapılarak itirazlar ile talepler cesurca dile getirilmiştir. *Selamet* dergisi, bir yandan Türk toplumuna dini eğitim veren bir eğitim kurumu gibi çalışmaktayken, diğer yandan ise çok partili hayatın içerisinde mütedeyyin kesimin talep ve itirazlarını dile getiren bir muhalefet partisi görevi ve anlayışı içerisinde yayın hayatına devam etmiştir.

Türkiye Cumhuriyetinin demokratikleşme hamlelerinin içselleştirilmeye çalışıldığı siyasi bir atmosferde; din eğitimi ve din adamı yetiştirecek müesseseler ve İlahiyat Fakültelerinin açılması gibi hassas konuların topluma kazandırılmasında barışçı bir yaklaşım benimseyerek toplum-devlet ilişkisi bağlamında kendini itidalde konumlandırmıştır. Bu hassas sürecin aşılmasında ve bu müesseselerin topluma kazandırılmasında göz ardı edilemeyecek etkin bir rol oynadığını söylemek mümkündür.

Bu açıdan bakıldığında *Selamet* Dergisi bir derginin çok ötesinde toplumun hatırı sayılır bir kesimine hitap etmiştir. Yaşanılan tarihsel süreçte toplumsal barışa ve Türkiye'nin demokratikleşme sürecine önemli katkılarda bulunduğunu söylemek yerinde bir değerlendirme olacaktır.

Kaynakça

- Adivar, A. (1948, Ağustos 6). Din ve Laiklik. *Hürriyet*, s. 11.
- Baban, C. (1948). Laiklik Neden Dolayı Din Düşmanlığı Oldu. *Selamet*, 3.
- Din Terbiyesi Milli Terbiye . (1948, Mayıs 06). *Hürriyet* . İstanbul: Hürriyet Gazetesi .
- Doğrul, Ö. R. (1947). Dini Unutturmak Siyaseti Artık Tamamıyla İflas Etmiştir. *Selamet*, 3.
- Doğrul, Ö. R. (1947). Hakiki Laikliğe Doğru. *Selamet*, 3.
- Doğrul, Ö. R. (1947). Halk Partisinin Din Siyaseti. *Selamet* , 5.
- Doğrul, Ö. R. (1947). Haya, Din ve Akıl. *Selamet*, 2.
- Doğrul, Ö. R. (1947). Kurultayda Din Davası. *Selamet*, 16.
- Doğrul, Ö. R. (1947). Yolumuz ve Amacımız . *Selamet*, 2.
- Doğrul, Ö. R. (1948). Din Öğretimi Hakkında . *Selamet*, 2.
- Doğrul, Ö. R. (1948). İmam Hatip Kursları İslam İlahiyat Fakültesi Hakkında . *Selamet*, 10.
- Doğrul, Ö. R. (1948). Skolastik Zihniyet. *Selamet*, 2.
- Doğrul, Ö. R. (1948). Tarihi Bir Takrir. *Selamet*, 7.
- Doğrul, Ö. R. (1948). Yirmi Beş Yıllık Hasretten Sonra. *Selamet*, 2.
- Doğrul, Ö. R. (1948). Zaruri ve Uzun Bir İhmal. *Selamet*, 3.

- Doğrul, Ö. R. (1949). Ankara Üniversitesinde İlahiyat Fakültesinin Kurulmasına Dair Olan Kanun Tasarısı Kabul Olundu. *Selamet* , 4-5.
- Doğrul, Ö. R. (1949). Büyük Millet Meclisinde Geçen Müzakereler, Başbakan Din İhtisasına Saygı İstedi. *Selamet*, 4-5.
- Doğrul, Ö. R. (1949). Din Öğretimi, İmam-Hatip Kursları ve İlahiyat Fakültesi. *Selamet*, 3.
- Doğrul, Ö. R. (1949). Dini Meslek Erbabının Yaşama Hakkını Korumak İcap Eder. *Selamet*, 2.
- Doğrul, Ö. R. (1949). Yeni Başbakanımız Şemsettin Günaltay . *Selamet*, 3.
- Felek, B. (1947). Din Öğretimi Hakkında . *Selamet* , 3.
- Felek, B. (1948). Bir Tedrisat Meselesi. *Selamet*, 4.
- Fındıkoğlu, Z. F. (1948). İlahiyat Fakültesi Kurmak. *Selamet*, 2.
- Işık, V. (2016). Türkiye'deki Değişimi İslamcı Dergiler Üzerinden Okumak. *Toplumsal Değişim Sempozyumu* (s. 411-444). İstanbul: Toplumsal Değişim Enstitüsü.
- Nadi, N. (1948). Din ve Devlet. *Selamet*, 10.
- Pırtar, C. (1948). Yeni Bir Usulle Din Öğretimi. *Selamet*, 3.
- Sever, M. (1947). Gerilik ve Gerilemeğe Karşı Gelmek İçin Çalışmak. *Selamet*, 13.
- Tanrıöver, H. S. (1947). Türkiye'de Din Meselesi. *Selamet*, 5.